

УДК 355.

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.39>**С. О. Ярмола**Начальник Регіонального управління
Сил територіальної оборони «Південь»
Сил територіальної оборони Збройних Сил України

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню питання історії територіальної оборони в Україні та сучасного стану її розвитку. Встановлено, що в часи Радянського Союзу територіальна оборона розумілася у якості військових формувань, що під час здійснення контрнаступів мали залишатися на місцях та здійснювати оборону держави. Отримання Україною незалежності продовжило актуалізацію територіальної оборони в системі захисту територіальної цілісності та організації військової оборони України.

Звернено увагу, що у сучасний період реформування територіальної оборони відбувалося під впливом таких факторів, як початок збройної агресії Російської Федерації на Сході України у 2014 році, проведення Антитерористичної операції, початок масових мобілізацій, збройна агресія Російської Федерації у 2022 році запровадження на території України воєнного стану. Вказано дало підстави виокремити наступні етапи розвитку територіальної оборони в Україні: 1) Радянський період; 2) Період здобуття Україною незалежності: а) з 1991–2013 р.р., (окреслення базових засад територіальної оборони); б) з 2014–2021 р.р., (перевірка ефективності територіальної оборони на практиці); в) з 2022 – по наш час (визначення самостійного статусу територіальної оборони).

Констатовано, що територіальна оборона є специфічним військовим формуванням та виокремлено його основні ознаками: 1) реалізація, переважно, за умови існування особливого періоду для держави; 2) складна структура, що формується із трьох взаємопов'язаних компонентів (військова, цивільна та військово-цивільна складова); 3) розгалужена система, що поєднує бригади територіальної оборони, стрілецькі батальйони та роти охорони; 4) специфічні завдання, що обумовлені важливістю сфери захисту національної безпеки та оборони; 5) функціонування у складі командування Сухопутних військ Збройних Сил. Встановлено, що попри унормування структури, порядку формування та статусу територіальної оборони в системі військових формувань, реформування територіальної оборони продовжується, що обумовлено пошуком шляхів ефективності та функціональної спроможності повноцінного виконання покладених на територіальну оборону завдань.

Ключові слова: територіальна оборона, історіографія, періоди, формування, самостійний статус.

Постановка проблеми. Поруч із такими ознаками держави, як наявність території, державної влади та народу, особливе місце посідає наявність сил оборони. Беручи до уваги удосконалення способів та методів військового мистецтва, що сприяє поширенню так званих «гібридних війн», захист суверенітету і територіальної цілісності, а також забезпечення економічної та інформаційної безпеки набувають особливої актуальності, як найважливіші функції

держави та справою всього Українського народу [1].

Широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, а також початок збройної агресії засвідчило недотримання державою-терористом правил ведення війни, що мало наслідком пошкодження не лише військово-стратегічних об'єктів, а й завдання шкоди інфраструктурі держави, цивільному населенню, культурно-історичній спадщині, житловому фонду тощо. Саме в таких умовах особливого значення набуває організація спеціальних формувань на додаток

до діючої армії, на які були б покладено обов'язки щодо організації оборони на лише в зонах ведення бойових дій, а й також на тимчасово окупованих територіях та територіях, вільних від бойових дій. В даному разі мова ведеться про сили територіальної оборони, що саме і формують основу забезпечення воєнної та національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історія та сучасний стан розвитку територіальної оборони України були предметом наукових досліджень у працях М. Лобко, С. Янюка, О. Боброва, В. Тимофєєва, О. Спілки, Д. Федотова, Г. Єфімова, О. Музики, Ю. В'яткіна, П. Щипанського, О. Затинайка, В. Павленка, Л. Рослицька, В. Ситюк та інших. Натомість, беручи до уваги актуальність дослідженої теми, а також постійне оновлення законодавства щодо організації оборони України під впливом запровадження на території України воєнного стану, окремі аспекти формування та становлення сил територіальної оборони потребують наукового переосмислення.

Метою статті є здійснення наукового дослідження етапів формування та розвитку територіальної оборони в Україні.

Виклад основного матеріалу. Запровадження на території України воєнного стану, згідно Указу Президента України № 64/2022 від 24 січня 2022 року [2], особливо актуалізувало питання створення та функціонування сил територіальної оборони як важливості забезпечення оборони та територіальної цілісності України. Прийняття спеціального Закону України «Про основи національного спротиву» у 2022 році не лише окреслило мету та завдання територіальної оборони, а й визначило її самостійний статус як окремого роду військ Збройних Сил України та складової національного спротиву України. При цьому, не можна стверджувати, що територіальна оборона як явище виникла лише в 20-х роках ХХІ століття. Аналізуючи етапи розвитку територіальної оборони та найбільш важливі для історії України дати, доцільно виокремити наступні етапи становлення та розвитку територіальної оборони: 1) Радянський період; 2) Період здобуття Україною

незалежності: а) з 1991–2013 р.р. (накопичення знань щодо територіальної оборони); б) з 2014–2021 р.р. (АТО, перевірка знань щодо територіальної оборони); в) з 2022-наш час (війна, унормування знань щодо територіальної оборони).

Доцільно припускати, що основи територіальної оборони були закладені ще в часи козацької доби, коли задля боротьби українського народу за свою свободу частиною населення, яка втекла від гніту російських царів, було засновано державу Війська Запорізького. Згідно тогочасного адміністративно-територіального поділу держава Війська Запорізького складалася із полків та сотень (структурних одиниць війська) [3], що дає підстави розцінювати її пращуром сил територіальної оборони.

В часи Радянського Союзу територіальна оборона як предмет наукових досліджень почала приваблювати інтерес лише з кінця минулого століття. Незважаючи на те, що у воєнній літературі на той час термін «територіальна оборона» був відсутнім, вже починають формуватися погляди щодо змісту та сутності, завдань та системи територіальної оборони в Україні. Вже у 1988 році під впливом військового керівництва Радянського Союзу виходять проекти «Настанови з територіальної оборони СРСР» (ч. 1, 2) тактичного (з розподілом по областях) та оперативно-стратегічного (з розподілом по військовим округам у разі введення воєнного стану) рівня. Вказані документи здійснили спробу на основі накопичення досвіду теорії та практики ведення територіальної оборони відобразити загальні засади функціонування військового командування, збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів в умовах особливого періоду з введенням в дію правового режиму воєнного стану [4, с. 44–45].

Проектами Настанов у воєнний час передбачалося створення спеціальних військових округів воєнного часу у складі внутрішніх і прикордонних військових округів Радянського Союзу, що мали на меті реалізацію завдань територіальної оборони та забезпечення взаємодії з державними органами для вирішення пов'язаних з обороноздатністю держави питань, зокрема організація та проведення заходів

мобілізації, а також забезпечення функціонування критичної інфраструктури держави в умовах особливого та надзвичайного стану. Вказане обґрунтовувалося тим, що у разі нападу країн НАТО та виникнення потреби завдання контрударів прикордонні військові округи повинні були стримати перший удар, тим самим рухаючись вперед на агресора. При цьому, спеціальні військові округи, утворені у межах прикордонних військових округів, мали залишатися на місцях та здійснювати оборону областей та держави загалом. Розпад Радянського Союзу не дав змогу перевірити на практиці дієвість такої стратегії військової оборони [4, с. 45].

З отриманням Україною незалежності питання територіальної оборони знову виходить на перше місце в питанні захисту територіальної цілісності та організації військової оборони України. Історично першим нормативно-правовим актом, яким було задокументовано згадку про територіальну оборону став Закон України «Про оборону України». Першою редакцією означеного Закону територіальній обороні був присвячений розділ V та стаття 17. І хоча визначення поняття «територіальна оборона» не надавалося, проте робилася вказівка, що організація територіальної оборони здійснюється з метою прикриття, оборони та захисту державного кордону, морського узбережжя, острівних зон, важливих об'єктів і комунікацій від нападу агресора, боротьби з його десантами та диверсійними групами, підтримання режиму воєнного стану. Територіальну оборону в мирний час здійснюють Збройні Сили України у взаємодії з частинами Національної гвардії України [5]. Тобто, одразу із прийняттям Закону України «Про оборону України» було виокремлено завдання територіальної оборони, а також можливість її функціонування не лише у воєнний, а й у мирний час.

Редакцією Закону України «Про оборону України» від 17 листопада 2000 року територіальній обороні не лише виділено статтю 18 розділу III, а також проведено наступні зміни: 1) вперше розкрито зміст поняття «територіальна оборона» як системи загальнодержавних воєнних та спеціальних заходів; 2) виокремлено 7 груп

завдань територіальної оборони (захист державного кордону, органів державної влади, критично важливих об'єктів, боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, здійснення евакуаційних та аварійно-рятувальних заходів, підтримка режиму воєнного стану); 3) додано організаційно-правову структуру, що територіальна оборона організовується Генеральним штабом Збройних Сил України, а контролюється командувачем Сухопутних військ Збройних сил України; 4) визначено, що організація територіальної оборони визначається Положенням про територіальну оборону України, яке затверджує Президент України [6].

Подальші законодавчі зміни територіальної оборони не вносили глобальних змін до системи її організації. Лише у 2013 році із набуттям чинності редакцією Закону України «Про оборону України» від 17 листопада 2013 року із переліку основаних завдань територіальної оборони було виключено здійснення евакуаційних та аварійно-рятувальних заходів, а також змінено організацію керівництва – тепер керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Головнокомандувач Збройних Сил України. Крім того, робилася вказівка, що територіальна оборона організовується виключно на час дії особливого періоду, а до виконання завдань територіальної оборони можуть залучатися Збройні Сили України, інші військові формування, органи внутрішніх справ, підрозділи Державної спеціальної служби транспорту та відповідні правоохоронні органи [7]. Таким чином, доцільно підсумувати, що з 1991–2013 р.р. було сформовано нормативну основу організації та функціонування територіальної оборони, проте питання структури, порядку створення сил територіальної оборони, їх місця в системі військових формувань та реалізації на практиці залишалося не вирішеним.

Із початком російської агресії на Сході України у 2014 році значно зросла потреба не лише у реформуванні існуючих засад територіальної оборони, а й у практичних аспектах організації оборони територіальної цілісності та безпеки України. Здійснена перша хвиля мобілізації

засвідчила недостатність сил військових частин Збройних Сил України для здійснення рівномірного реагування на збройну агресію Російської Федерації. Саме в таких умовах відбулося створення батальйонів територіальної оборони в кожній області України, що діяли в складі Сухопутних військ Збройних Сил України. Відповідно до проведеної у 2014 році прес-конференції «Територіальна оборона України. Поточний стан і перспективи розвитку», з метою відсічі збройній агресії було створено 32 батальйони територіальної оборони, а також 1 управління експериментальної бригади територіальної оборони [8]. На цей час сили територіальної оборони мали статус військового резерву Збройних Сил України, з покладеними на них чинними 5 групами завдань, зокрема: 1) охорона та захист державного кордону; 2) забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил); 3) охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій; 4) боротьба з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями; 5) підтримання правового режиму воєнного стану [7].

В умовах розгортання в Україні Антитерористичної операції (АТО) та фактичного задіяння сил територіальної оборони в бойових діях на Сході України (що як вже зверталось увагу, було обумовлене потребою в людських ресурсах) з середини 2014 року керівництвом держави прийнято рішення стосовно підпорядкування всіх батальйонів територіальної оборони керівництву Антитерористичної операції. Як згодом було повідомлено в.о. міністра оборони України Михайлом Ковалем, вказане рішення було прийнято у зв'язку з потребою уникнення батальйонами територіальної оборони самовільного прийняття рішень стосовно ведення бойових дій [9]. На цьому зміні не завершилися. З кінця 2014 року внаслідок розпочатої масової реорганізації батальйонів територіальної оборони було створено чотири мотопіхотні бригади (до складу

яких увійшли по три мотопіхотні батальйони), серед яких:

- 56 окрема мотопіхотна бригада (Маріуполь, Донецька обл.);
- 57 окрема мотопіхотна бригада (Нова Каховка, Херсонська обл.);
- 58 окрема мотопіхотна бригада (Конотоп, Сумська обл.);
- 59 окрема мотопіхотна бригада (Гайсин, Вінницька обл.) [10, с. 20].

Вказана організація не лише дала змогу відійти від старого зразку територіальної оборони, а й створила правові підстави до формування її нової моделі та системи. Під впливом прийнятих на той час нормативно-правових актів, серед яких Положення про територіальну оборону України від 23 вересня 2016 року, Тимчасова настанова з територіальної оборони (частина I) від 1 березня 2017 року, Тимчасова настанова з територіальної оборони (частина II) від 30 серпня 2017 року, Програма підготовки з питань організації роботи штабу зони (району) територіальної оборони, відбулася зміна структури територіальної оборони – у межах обласних військових комісаріатів було створено стрілецькі батальйони; у межах міських та районних військових комісаріатів було створено загони територіальної оборони; у штатах обласних військових комісаріатів та міських та районних військових комісаріатів було сформовано роти охорони. Тобто, станом на 2017 рік діяло близько 1000 загонів територіальної оборони, 23 стрілецьких батальйонів та 550 рот охорони [10, с. 23]. Аналізуючи вказане, доцільно підсумувати, що станом з 2014–2017 р.р. відбулося практичне становлення територіальної оборони, мали місце численні реформи та реорганізації, що обумовлено пошуками шляхів найбільш ефективного функціонування.

Досить специфічним є те, що вищезгадані документи, серед яких Положення про територіальну оборону України від 23 вересня 2016 року, Тимчасова настанова з територіальної оборони (частина I) від 1 березня 2017 року, Тимчасова настанова з територіальної оборони (частина II) від 30 серпня 2017 року та Програма підготовки з питань організації роботи штабу зони (району) територіальної

оборони у зв'язку із важливістю їх змісту, що спрямований на захист територіальної цілісності України, у вільному доступі відсутній. При цьому, на виконання даних положень на настанов органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади приймаються (вводяться в дію) програми та інструкції, якими врегульовано окремі аспекти формування територіальної оборони, а також проведення військової підготовки сил територіальної оборони. Так, наприклад, Міською радою міста Кропивницького було затверджено Програму територіальної оборони та підтримання постійної мобілізаційної готовності міста Кропивницького на 2019–2021 роки. Програмою передбачено не лише основні завдання, принципи та заходи у сфері мобілізаційної підготовки та територіальної оборони міста Кропивницького, а також звернено увагу щодо реалізації в мирний час комплексу організаційних, економічних та фінансових заходів задля підготовки міста до ефективного здійснення в особливий період мобілізації, оборони та забезпечення потреб населення [11].

Запровадження на території України воєнного стану, згідно Указу Президента України № 64/2022 від 24 січня 2022 року [2] стало переломним моментом в організації територіальної оборони, оскільки вимагало не лише здійснення подальшого реформування системи територіальної оборони, але й підготовки спеціального нормативно-правового акту, прийняття якого було передбачено ще Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні № 509-VIII від 4 червня 2015 року [12]. Таким чином, прийнятий у 2022 році Закон України «Про основи національного спротиву» став першим нормативно-правовим актом, яким було підсумовано законодавчі напрацювання щодо організації та функціонування територіальної оборони на сучасному етапі розвитку України.

Вказаним законом не лише було виокремлено мету та завдання територіальної оборони, а й визначено її самостійний статус, схарактеризувавши як складову національного спротиву та окремих рід військ Збройних Сил України (посилання на що містить також стаття 3 Закону

України «Про Збройні Сили України» [13]). Відмічаючи позитивність реформування законодавства та прийняття профільного законодавчого акту, яким у повній мірі регламентовано територіальну оборону І.Л. Райнін звертає увагу, що удосконалення системи територіальної оборони України є одним із найбільш економічних та доцільних способів забезпечення та підтримання обороноздатності держави [14].

Саме Законом України «Про основи національного спротиву» було як унормовано питання організації системи територіальної оборони, а саме: 1) побудова територіальної оборони ґрунтується на військово-адміністративному поділі України та налічує 25 бригад територіальної оборони в областях України та в місті Києві (за винятком окупованих територій), 23 стрілецьких батальйони та 547 рот охорони; 2) безпосереднє керівництво силами територіальної оборони здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України; 3) у складі командування Сухопутних військ Збройних Сил України створено командування територіальної оборони України; 4) основними бойовими одиницями військової складової територіальної оборони є окремі бригади [10, с. 22].

Відповідно до визначення, наданого Законом України «Про основи національного спротиву», територіальна оборона являє собою систему загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Наразі територіальна оборона України формується із трьох компонентів: а) військової складової, яку утворюють органи військового управління, військові частини Сил територіальної оборони Збройних Сил України, а також інші сили, які залучаються до виконання завдань територіальної оборони; б) цивільної складової, яку формують державні органи, органи місцевого самоврядування, залучені до територіальної оборони; в) військово-цивільної складової, якою є штаби зон (районів) територіальної

оборони та добровольчі формування територіальних громад, які залучаються до територіальної оборони. Як визначено частиною 1 статті 9 Закону України «Про основи національного спротиву», у мирний час формування органів військового управління та військових частин Сил територіальної оборони Збройних Сил України реалізується за рахунок військовослужбовців за контрактом та за призовом особами офіцерського складу, натомість в особливий період організація відбувається військовослужбовцями за контрактом, особами офіцерського складу, а також територіальним резервом [15].

Викладене свідчить, що територіальна оборона є специфічним формуванням з притаманними йому специфічними ознаками: 1) реалізація, переважно, за умови існування особливого періоду для держави (надзвичайний або воєнний стан); 2) складна структура, що поєднує у собі три компоненти (військова, цивільна та військово-цивільна складова); 3) наявність розгалуженої системи формувань, що поєднує бригади територіальної оборони, стрілецькі батальйони та роти охорони; 4) наявність специфічних завдань, що обумовлені важливістю сфери захисту національної безпеки та оборони; 5) функціонування у складі командування Сухопутних військ Збройних Сил, при цьому безпосереднє керівництво здійснюється Головнокомандувачем Збройних Сил України; 6) найменшою структурною одиницею територіальної оборони є бригада територіальної оборони.

Висновки. Територіальна оборона пройшла складні етапи розвитку, серед яких: 1) Радянський період, в який було закладено основи правового розуміння сутності територіальної оборони; 2) Період здобуття Україною незалежності: а) з 1991–2013 р.р., коли було окреслено базові засади територіальної оборони; б) з 2014–2021 р.р., коли відбулося перевірка на практиці ефективності територіальної оборони та визначено її місце у системі військових формувань; в) з 2022 – наш час, коли нарешті унормовано правові засади територіальної оборони (завдання, структуру, підпорядкування), а й також визначено її самостійний статус як

роду військ Збройних Сил України та елементу національного спротиву України.

На сучасному етапі розвитку територіальна оборона повноцінно відноситься до окремого роду військ Збройних Сил України та формує складову національного спротиву України. Попри унормування структури, порядку формування, місця та статусу територіальної оборони в системі військових формувань, реформування територіальної оборони продовжується, що обумовлено пошуком шляхів ефективності та функціональної спроможності повноцінного виконання покладених на територіальну оборону завдань.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення:).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
3. Крип'якевич І.П. Історія України. Л., 1990. С.156–157.
4. Єфімов Г.В., Музика О.О. Становлення та розвиток системи територіальної оборони України: історія та сучасність. *Військово-науковий вісник*. 2016. Вип. 26. С. 38-54.
5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 року № 1932-XII. Редакція від 06.12.1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed19911206#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
6. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 року № 1932-XII. Редакція від 17.11.2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed20001117#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
7. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 року № 1932-XII. Редакція від 01.07.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed20130701#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
8. Прес-конференція «Територіальна оборона України. Поточний стан і перспективи розвитку» (7:50): bit.ly/34PCde5 (дата звернення: 10.09.2022).

9. Батальйони територіальної оборони будуть підпорядковані керівництву АТО, Михайло Коваль. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247399455> (дата звернення: 10.09.2022).
10. Територіальна оборона України. Історія, сучасний стан та майбутнє. ГО «повернись живим!» Київ, 2021. 76 с.
11. Програма територіальної оборони та підтримання постійної мобілізаційної готовності міста Кропивницького на 2019-2021 роки : Рішення Міської ради міста Кропивницького. URL: <https://kr-rada.gov.ua/uploads/documents/21182-%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%B1.pdf> (дата звернення: 10.09.2022).
12. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні : Постанова Верховної Ради України від 04.06.2015 року №509-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-19#n11> (дата звернення: 10.09.2022).
13. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 року №1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
14. Райнін І.Л. Особливості територіальної оборони в умовах гібридної війни. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 6. С. 99-102.
15. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 року №1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

Yarmola S. History and current status of territorial defense of Ukraine

The article is devoted to the study of the history of territorial defense in Ukraine and the current state of its development. It was established that in the times of the Soviet Union, territorial defense was understood as military formations that were supposed to remain in place during counterattacks and carry out the defense of the state. Ukraine's gaining independence continued the actualization of territorial defense in the system of protection of territorial integrity and organization of military defense of Ukraine.

Attention was drawn to the fact that in the modern period, territorial defense reform was influenced by such factors as the beginning of the armed aggression of the Russian Federation in the East of Ukraine in 2014, the conduct of the Anti-Terrorist Operation, the beginning of mass mobilizations, the armed aggression of the Russian Federation in 2022, the introduction of martial law on the territory of Ukraine. This gave reasons to single out the following stages of development of territorial defense in Ukraine: 1) Soviet period; 2) The period of independence of Ukraine: a) from 1991–2013, (outlining the basic principles of territorial defense); b) from 2014–2021 (verification of the effectiveness of territorial defense in practice); c) from 2022 to the present time (determination of the independent status of territorial defense).

It was established that territorial defense is a specific military formation and its main features are distinguished: 1) implementation, mainly, under the condition of the existence of a special period for the state; 2) a complex structure formed from three interconnected components (military, civilian, and military-civilian component); 3) an extensive system combining territorial defense brigades, rifle battalions and guard companies; 4) specific tasks due to the importance of the protection of national security and defense; 5) functioning as part of the command of the Ground Forces of the Armed Forces. It was established that despite the normalization of the structure, order of formation and status of territorial defense in the system of military formations, the reformation of territorial defense continues, which is due to the search for ways of efficiency and functional capacity to fully fulfill the tasks assigned to territorial defense.

Key words: territorial defense, historiography, periods, formation, independent status.